

УДК 343.977

І.В. СІЧКОВСЬКА, Львівський державний університет внутрішніх справ

ВИСУВАННЯ ВЕРСІЙ ПРО ОСОБУ СЕРІЙНОГО СЕКСУАЛЬНОГО ВБИВЦІ

Ключові слова: убивство, версії, серійність, багатоепізодність, методика, особа, вбивця, статевий, сексуальний, мотив, розслідування

Не дивлячись на значне зростання протягом останніх років кількості вчинених сексуальних убивств та їх особливу суспільну небезпеку, вченими та практиками не розроблені ефективні рекомендації з розкриття та розслідування зазначених злочинів. Майже відсутні криміналістичні рекомендації щодо об'єднання за характерними рисам в єдине провадження кримінальних справ по фактам вчинення сексуальних убивств однією особою.

Причиною низького рівня розкриття сексуальних вбивств є недостатність методів розслідування, відсутність дієвих рекомендацій по проведенню окремих слідчих дій та їх комплексів, недосконалість криміналістичних програм по вирішенню проблемних слідчих ситуацій тощо. Все це висуває вказану багатопланову проблему в коло актуальних напрямів криміналістичних досліджень.

Окремі проблеми методики розслідування сексуальних убивств уже були предметом дослідження науковців, зокрема Ю.П. Аленіна, Ю.В. Александрова, Ю.М. Антоняна, С.А. Афанасьєва, Ю.С. Сапожнікова, Ю.М. Самойлова, А.В. Старушкевича, В.П. Ципковського та інших науковців. Однак, на нашу думку, проблеми висування та перевірки версій про сексуального вбивцю, з урахуванням особи злочинця, в публікаціях зазначених авторів, розкриті недостатньо.

У зв'язку з вищевикладеним, актуальність публікації обумовлена, з одної сторони, необхідністю розробки типових версій для методики розслідування сексуальних убивств, а з іншої – потребами практики у науково-

обґрунтованих методичних рекомендаціях з розслідування зазначеного виду злочинів.

Злочинна діяльність пізнається у формі доказування шляхом побудови слідчих версій [1, с.35–38]. Процес висування версій про вчинене сексуальне вбивство є діяльністю по одержанню істинного знання про злочин.

На думку В.О. Коновалової, версія – це обґрунтоване припущення про обставини розслідуваної події, про дії конкретних осіб і наявність у цих діях складу певного злочину [1, с.38].

Для висування версій слідчому необхідно проаналізувати наявні фактичні відомості про вчинене сексуальне вбивство та зробити умовиводи. Саме шляхом перевірки висновків підтверджується або спростовується слідча версія [1, с.38–39; 2, с.95–99].

Досить часто вбивство, вчинене з особливою жорстокістю, асоціюється з явною психічною аномалією. Саме з цієї причини, в першу чергу, висувається версія про вчинення вбивства психічно хворою особою. Однак, не менш значна кількість серійних сексуальних убивць осудні (не перебувають на обліку в психіатричному диспансері), раніше не були засуджені або взагалі не попадали в поле зору органів внутрішніх справ. Крім того, вони можуть бути одружені й нічим не відрізнятися від оточуючих, при цьому вести зовні цілком законослухняний спосіб життя. Подібні особи можуть бути з будь-яких соціальних груп, мати вищу освіту, різного віку, а також бути зразковим сім'янином і мати відмінні службові характеристики. Саме ці особливості необхідно враховувати при висуванні версій про особу серійного сексуального вбивці.

До вчинення подібного роду злочинів можуть бути причетні особи різних категорій. Це можуть бути раніше засуджені, психічно хворі, особи, які мають відхилення в сексуальній сфері, хронічні алкоголіки, наркомани, неповнолітні тощо. Крім того, рівною мірою до серійних сексуальних убивств можуть бути причетні й особи з нетрадиційного для пошуку середовища, з досить високим соці-

льним статусом (інженери, лікарі, вихователі, студенти тощо) [3, с.28–43; 4, с.149–151].

Особливість поведінки серійних сексуальних убивць зазначеної категорії, полягає в тому, що вони майже ніколи не мають спільників і діють самостійно доти, поки їх викриють та притягнуть до кримінальної відповідальності. Існує особливість і у виборі жертви. Серійні сексуальні вбивці, як правило, вибирають жертву серед «чужих» незнайомих людей. Іноді вони знають жертву, яка мешкає або працює неподалік місця постійного мешкання злочинця, але не мають з нею ніяких особистих контактів. У цій ситуації може бути висунута версія стосовно жертви як сексуального символу для злочинця [3, с.44–48].

При початковому зборі інформації про злочин, украй важливе значення мають відомості про особу потерпілих: Їх спосіб життя, коло знайомств, схильність до спиртних напоїв, місця постійного перебування тощо.

На нашу думку, при виявленні трупа дитини, однією з перших версій вчинення вбивства, повинна бути версія саме про його сексуальний характер. На думку Ю.М. Антоняна та С.П. Позднякової, у даний час педофілія є найпоширенішою формою розладу статевого потягу (близько 48 %). Існує висока рецидивність сексуальних протиправних дій стосовно неповнолітніх. В останні роки, кількість випадків сексуальних замахів на дітей значно збільшилася. Саме тому повинні викликати підозру всі випадки виявлення трупів дітей та особливо ретельно здійснюватися перевірки заяв про зникнення неповнолітніх [5, с.73].

Виявлені характерні для сексуального вбивства ознаки дозволяють слідчому вже в ході огляду місця події висунути версії не тільки про мотиви вбивства, але й версії про особу вбивці. Такими ознаками є: поза трупа (ноги широко розведені, статеві органи оголені), стан нижньої й верхньої білизни перебуває у безладі (розірвана або розрізана), окремі предмети одягу зняті з тіла й перебувають осторонь трупа

Одяг може бути як ушкоджений, так і залишитися цілим, а порядок в одязі може вза-

галі не порушуватися. Такі деталі можуть вказувати на характер взаємин між жертвою й злочинцем. Наприклад, смертельні ушкодження заподіяні раніше, ніж злочинець збирався вчинити статевий акт; жертва була без свідомості; статевий акт відбувався по взаємній згоді; злочинцеві не вдалося вчинити статевий акт [6, с.94; 7, с.102–104].

Невикористання методів індукції, дедукції й аналогії, відсутність досвіду в розслідуванні вбивств в цілому і сексуальних зокрема, а також брак знань з сексопатології створює умови для висунення помилкових версій по справі. Інша причина, по якій висувуються необґрунтовані версії – відсутність на початковому етапі розслідування мінімуму інформації про злочин. Іноді слідові картини, залишені особами, які вчинили вбивства по різних мотивах, можуть бути зовні схожі. Навіть характерна для сексуального вбивства поза, в якій був залишений труп жінки, може направити слідство по помилковому шляху. Все це ще раз вказує на складність процесу висунення обґрунтованої версії про характер вчиненого вбивства.

Вважаємо, що відпрацьовувати версію про сексуальний мотив убивства доцільно за наявності таких слідчих ситуацій: 1) дії злочинця носили ритуальний характер; 2) були відрізані та унесені з собою будь-які частини тіла; 3) розчленування трупа; 4) особлива жорстокість; 5) жертва насильства – підліток.

Не висунення версії про сексуальний мотив вбивства іноді трапляється через відсутність у діях злочинця особливої жорстокості й садизму. Однак, як показала проаналізована нами слідча практика, при виявленні пропажі малозначних речей (наприклад, жіноча хустка, шарф, предмети нижньої білизни, косметика тощо), можливою метою вчинення вбивства було отримання дрібного фетиша.

Місце події, тіло й одяг жертви в обов'язковому порядку повинні бути досліджені з метою виявлення слідів сперми або інших біологічних виділень, пошкоджень застібок, блискавок, петель, взуття, розрізів на одязі, слідів від укусів або нігтів. Тільки при відсут-

ності цих ознак, версія про сексуальний мотив убивства може бути висунута як другорядна.

Практика розслідування сексуальних убивств показала, що ознаками серійності можуть бути: а) подібність у знарядді, способі злочину, характері й розташуванні поранень на тілі жертв; б) виявлення на незначній території декілька трупів жертв сексуального насильства; в) нанесення жертві приблизно однакової кількості нетипових ушкоджень. Звичайно, ознаками саме сексуального характеру вбивства можуть бути й інші ознаки.

Серійні сексуальні вбивства не повторюють одне одного в точності, але певний стереотип у їх вчиненні все ж присутній. Виявити закономірності вбивств у край складно. Найбільш значними перешкодами цьому є: 1) значний розрив у часі між вчиненими вбивствами; 2) пошук злочинця здійснювався різними слідчо-оперативними групами (зібрана ними інформація достатнім чином не оброблялася та, як наслідок, не аналізувалася); 3) значна відстань між вчиненими вбивствами.

Визначати межі пошуку злочинця необхідно тільки після ретельної перевірки на причетність до вчинення сексуального вбивства жителів прилеглих районів. Позитивний ефект дає використання топографічної карти місцевості, на якій робляться позначки місць вчинення вбивств. При цьому завданням слідчо-оперативної групи є виявлення ознак, які можуть поєднувати між собою вбивства (відомості про потерпілих, місця події, знаряддя, прийоми вчинення та приховування злочинів). Аналізу повинні бути піддані всі закінчені злочини, а також замаху. З метою перевірки наявної інформації повинен бути складений план місця події та схема маршруту пересування жертви з вказівкою часових проміжків.

Отже, тільки після збору відомостей про особу потерпілої (спосіб життя, коло знайомств, схильність до вживання спиртних напоїв, місця постійного перебування тощо) є можливим висунути правильну обґрунтовану версію про місце й час знайомства злочинця з жертвою, а також встановити приводи для

такого знайомства. Наявність відомостей про слідову картину вбивства, а також характеристика жертви дає підставу безпомилково висувати версію про мотиви насильства. Якщо на місці події був виявлений оголений труп, встановлена не мотивовано велика кількості тілесних ушкоджень на трупі, знайдений розкиданий, порваний або порізаний одяг жертви на місці вбивства; потерпілою була особа, яка займалася наданням сексуальних послуг, людина похилого віку або дитина, які вели цілком пристойний спосіб життя, то, на нашу думку, може бути обґрунтовано висунута версія про вчинення сексуального вбивства.

На основі вивчення кримінальних справ про сексуальні вбивства науковці об'єднують злочинців у типологічні групи [3, с.26–42].

На основі використання таких типологій, ретельного аналізу практики розслідування кримінальних справ зазначеної категорії, а також в залежності від наявних у розпорядженні слідчо-оперативної групи відомостей про вчинене вбивство (слідова картина та інша інформація) вже на місці події можуть бути висунуті такі типові версії про характерні особистості злочинця:

1) про стан психічного здоров'я злочинця: а) злочин вчинений психічно хворою людиною; б) злочин вчинений статевим психопатом (особою, яка має стійкі порушення у виборі об'єкта статевого потягу або способу задоволення статевої пристрасті);

2) про місце проживання злочинця: а) злочин вчинений особою, яка проживає неподалік місця злочину; б) злочин вчинений особою, яка не є мешканцем району або місцевості, де було вчинене вбивство; в) злочин вчинений злочинцем-гастролером з числа бродяжницького елемента;

3) про наявність у злочинця судимості з відбуванням покарання в місцях позбавлення волі;

4) про вчинення сексуального вбивства членами молодіжних угруповань або підлітками;

5) про вчинення злочину атипичним злочинцем (особою із благополучним минулим, який веде зовні пристойний спосіб життя);

б) про вчинення злочину особою в стані наркотичного чи алкогольного сп'яніння (така версія може бути висунута обґрунтовано, якщо напад на жертву було вчинено на невеликій відстані від місця, де в будь-який момент могли з'явитися люди), так такі особи вчиняли сексуальні вбивства в основному у світлий час доби, їх основні характеристики такі: а) систематично вживають спиртні напої; б) не сімейні; в) мотив на вбивство з'являється після погроз з боку жертви; г) є ознаки порушення психічного здоров'я, хоча на обліку в психдиспансері можуть не перебувати.

Версія про порушення психічного здоров'я злочинця може бути обґрунтовано висунута при встановленні таких обставин:

– вчинено вбивство дитини (особливо малолітньої), підлітка або літньої жінки (при наявності характерних ознак сексуального насильства) [8, с.102–118]. Однак, навіть при наявності зазначених обставин, не завжди можна робити однозначний висновок про вчинення вбивства саме психічно хворою особою.

– на тілах потерпілих виявлені поранення, які носять характер катувань і тортур (виявлення великої кількості ушкоджень на сідницях або відсіканні статевих органів, грудей, сосків тощо);

– на тілі жертви виявлені сліди тривалого волочиння; а при маніпуляціях із трупом – обезголовлення, нівечення, відсікання кінцівок, відрізання або пошкодження язика, носа, вух, виколування очей, ушкодження вік і виконання дій, які нагадують певний «ритуал»;

– на місці події виявлені розрізані та розкидані по значній території речі й документи жертви (як при наявності ознак сексуального насильства, так і без них) [5, с.599];

– на тілі потерпілої виявлені пошкодження, які могли бути нанесені в момент вчинення сексуального насильства: сліди щипків, укусів на шиї й плечах, в ділянці грудей і статевих органів; «засоси» на грудях, шиї та інших частинах тіла; введення сторонніх предметів у природні порожнини тіла; залишення трупа

на відкритій ділянці місцевості або поблизу шляхів проходження великої кількості людей без жодної спроби приховати його;

– неадекватні ситуації, дії злочинця відрізняються крайньою примітивністю й необережністю, межують з нерозсудливістю (наприклад, напад на багатолюдній вулиці, в приміщенні під час присутності неподалік інших осіб та в інших місцях без особливої турботи про власну безпеку при повній зневазі обстановкою й «незалежністю» від навколишніх);

– одномоментне сексуальне вбивство декількох потерпілих;

– наявність на тілі потерпілих тілесних ушкоджень, які свідчать про невинуватого жорстокість, безглуздя з погляду заподіяння смерті й не характерних при вчиненні сексуального насильства (відсікання голови, кінцівок, перегризання горла, розпорювання черевної порожнини, вивертання нутрощів тощо);

– незвичайний спосіб одержання статевого задоволення (вчинення статевого акту з обезголовленим трупом, через спеціально зроблену гострим предметом колото-різану рану на животі жертви та ін.);

– безцільне викрадення в потерпілих малоцінних предметів, які не мають для гвалтівника споживчої цінності (наприклад, значок, олівець, залишки губної помади тощо) і залишення без уваги набагато більш коштовних речей, які перебувають на очах;

– дії злочинця на місці події позбавлені будь-якої логіки (довге знаходження біля трупа, надягання на нього раніше знятого одягу; безцільне перетаскування тіла з місця на місце; написання цинічних написів кров'ю жертви тощо).

Отже, запропонована нами низка типових версій про особу сексуального вбивці дасть змогу звзвити коло осіб, які перевіряються на причетність до сексуального вбивства, об'єднати кримінальні справи в одне провадження у разі вчинення серії сексуальних убивств однією особою, зорієнтуватися під час розкриття сексуального убивства, якщо слідова картина місця події малоінформативна, і тим самим «вийти» на злочинця у найко-

ротший термін після виявлення аналізованого вбивства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Криминалистика. Криминалистическая тактика и методика расследования преступлений : учебн. / под ред. В. Ю. Шепитько. – Х. : Одиссей, 2001. – 528 с.
2. Криминалистика : учебн. / отв. ред. Н. П. Яблоков. – М. : Юристъ, 2001. – 718 с.
3. Старушкевич А. В. Особа злочинця та потерпілого як елемент криміналістичної характеристики сексуальних убивств : навчальний посібник / А. В. Старушкевич. – К. : НВТ «Правник» - НАВСУ, 1997. – 62 с.
4. Старушкевич А. В. Причины и особенности криминалистической характеристики убийств, совершенных несовершеннолетними на сексуальной почве / А. В. Старушкевич //

Вестник Днепропетровск. ун-та. Правоведение. – 1996. – Вып. 3. – С. 148–152.

5. Аномальное сексуальное поведение / под ред. А. А. Ткаченко, Т. Е. Введенского. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – 657 с.
6. Старушкевич А.В. Криміналістичний аналіз слідової картини сексуальних убивств / А.В. Старушкевич // Вісник Київськ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2004. – № 60-62. – С. 92-98.
7. Старушкевич А. В. Слідова картина сексуальних убивств: поняття та криміналістичний аналіз / А. В. Старушкевич // Право і суспільство. – 2006. – № 1. – С. 94–112.
8. Самойлов Ю. М. Использование типологических особенностей преступников для раскрытия убийств малолетних детей, совершаемых на сексуальной почве / Ю. М. Самойлов // Проблемы борьбы с изнасилованиями. – М., 1983. – С. 102–120.

Січківська І. В. Висунення версій про особу серійного сексуального вбивці / І. В. Січківська // Форум права. – 2011. – № 4. – С. 686–690 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11civccv.pdf>

Виокремлено версії про особу серійного сексуального вбивці. Проаналізовано підстави висунення таких версій. Звернуто увагу на використання при висуненні версії про злочинця типової слідової картини сексуального вбивства.

Сычковская И.В. Выдвижение версий о лице серийного сексуального убийцы

Определены версии о личности серийного сексуального убийцы. Проанализированы основания выдвижения таких версий. Обращено внимание на использование при выдвижении версии о преступнике типичной следовой картины сексуального убийства.

Sychkovsky I.V. Telescoping of Versions about the Person of the Serial Sexual Murderer

Versions about the person of the serial sexual murderer are defined. The bases of promotion of such versions are analyzed. The attention to use is paid at version promotion about the criminal of typical traces of sexual murder.